

Lesvoorbereidingsformulier lessenserie historische inleving

Naam	Hannah van der Plaat
Klas	Vwo 5
Duur	1,5 uur
#les in lessenserie	1

1. Lesdoelen

Schrijf op welke doelen de leerlingen na afloop van de les moeten hebben bereikt.

- Aan het eind van de les kun je minstens 2 oorzaken benoemen voor WOI
- Aan het eind van de les kun je minstens 2 kenmerken benoemen van de oorlogsvoering in WOI.

2. Leskern

Geef in één zin de kern van de les weer in leerlingentaal. De leskern geeft aan wat de leerling moet kunnen en niet wat de docent moet doen of behandelen.

Aan het eind van deze les kun je de enkele kenmerken van WOI uitleggen.

Tijd	Lesfase	Leerlingactiviteiten	Docentactiviteiten	Relatie met ontwerpprincipe
0-5		Inloop. Leerlingen komen lokaal binnen en leggen spullen klaar.		
5-15	Aandacht richten op de doelen van de les en aansluiten bij voorkennis	De les begint met het herhalen van het huiswerk (lezen van de paragraaf over WOI uit het tekstboek + het zoeken naar oorzaken voor WOI) Aan de hand van een video halen leerlingen de gelezen kennis op. Het doel is dat leerlingen begrijpen welke oorzaken er zijn, maar vooral ook dat zij deze herkennen in een nieuwe context (toepassen van kennis)	Docent introduceert de opdracht en start de video. - Welke oorzaken herken je: Schooltv: De Eerste Wereldoorlog - 1914 - 1918 - Welke oorzaken komen niet voor in de video?	2. Geeft de leerlingen genoeg context (contextualiseren)
15-25	Informatie geven Instructie geven t.b.v. zelfwerkzaamheid	leerlingen herlezen het boek en vullen kennis van oorzaken aan. Leerlingen verwerken de gelezen stof, en leggen de gemiste oorzaken uit aan elkaar uit. Leerlingen luisteren vervolgens naar docent en verwerken de uitleg in aantekeningen. Doe: Leerlingen begrijpen wat de oorzaken voor WOI zijn.	Docent vraagt leerlingen om uitleg te geven. Docent vult aan waar nodig	2. Geeft de leerlingen genoeg context (contextualiseren)
25-40	Begeleiden van zelfwerkzaamheid	Leerlingen maken bronnen opdracht. (zie bijlage 1) Doel: Leerlingen integreren kennis over oorzaken door aan nieuwe bronnen oorzaken te koppelen	Docent geeft voorbeeld, en helpt waar nodig.	2. Geeft de leerlingen genoeg context (contextualiseren)
40-45	Check	Klassikaal wordt de bronnenopdracht besproken. Leerlingen luisteren naar elkaar, en schrijven eventuele correcte uitleg/antwoord op. Op die manier leren leerlingen van elkaars antwoorden Leerlingen begrijpen wat de oorzaken zijn.	Docent begeleidt de bespreking van de opdracht	2. Geeft de leerlingen genoeg context (contextualiseren)

45-60	Aandacht richten	Leerlingen kijken een video met daarbij een korte opdracht. Doel: leerlingen begrijpen wat WOI kenmerkt. Opdracht: - welke kenmerken van oorlogsvoering herken je? Schooltv: Ten Oorlog! - De Eerste Wereldoorlog	Docent introduceert opdracht en zet video aan	2. Geeft de leerlingen genoeg context (contextualiseren)
60-65	Informatie geven Instructie geven t.b.v. zelfwerkzaamheid	Klassikaal worden de belangrijke kenmerken besproken, zodat elke leerling begrijpt wat WOI kenmerkt. Leerlingen vatten samen wat ze gezien hebben in de video	Docent schrijft de kenmerken op en vult aan. Voorbeelden zijn: loopgravenoorlog, moderne oorlog, totale oorlog, optimisme, propaganda, etc.	2. Geeft de leerlingen genoeg context (contextualiseren)
65-85	Begeleiden van zelfwerkzaamheid	Leerlingen maken opdrachten uit het werkboek om de informatie over WOI te verwerken. Bij voorkeur: bronopdrachten. Op die manier worden ze gedwongen de opgedane kennis toe te passen in een nieuwe situatie en de stof te laten beklijven.	Docent begeleidt opdrachten maken, en controleert of de stof voldoende is overgebracht.	2. Geeft de leerlingen genoeg context (contextualiseren)
85-90	Check Afsluiting van de les	Afsluiting van deze les, en al een klein voorproefje op de volgende les, betreft een opdracht waarbij leerlingen moeten teruggaan naar de behandelde stof, en nadenken over wat ze nog over WOI zouden willen weten. Leerlingen schrijven minstens 3 vragen op die ze hebben aan een soldaat die vocht in WOI	Docent introduceert opdracht en gaat in op enkele vragen.	2. Geeft de leerlingen genoeg context (contextualiseren)

Lesvoorbereidingsformulier lessenserie historische inleving

Naam	Hannah van der Plaat
Klas	Vwo 5
Duur	1,5 uur
#les in lessenserie	2

3. Lesdoelen

Schrijf op welke doelen de leerlingen na afloop van de les moeten hebben bereikt.

- Aan het eind van de les kun je uitleggen wat standplaatsgebondenheid is
- Aan het eind van de les kun je uitleggen hoe jij naar WOI kijkt en waarom jouw perspectief verschilt van iemand uit de België/Frankrijk/Groot-Brittannië

4. Leskern

Geef in één zin de kern van de les weer in leerlingentaal. De leskern geeft aan wat de leerling moet kunnen en niet wat de docent moet doen of behandelen.

Aan het eind van de les kun je de verschillende ervaringen aan het front beschrijven en vergelijken.

Tijd	Lesfase	Leerlingactiviteiten	Docentactiviteiten	Relatie met ontwerpprincipes
0-5	Inloop	Leerlingen komen lokaal in en pakken boeken.		Geef hier per lesfase aan welk van de zeven ontwerpprincipes voor historische inleving centraal staat. Dit kunnen meerdere principes zijn.
5-20	Aandacht richten	Aan de hand van de trailer “They shall not grow old” worden de leerlingen naar het verleden gehaald.¹ De leerling wordt gevraagd om na te denken over wat ze zien, hoe de trailer ze laat voelen. Het is de bedoeling dat de leerling een beter beeld krijgt, en begrijpt in wat voor situatie de soldaten terecht kwamen. De trailer gaat vooral in op jonge soldaten (15/16 jaar). Daarmee kan de trailer ervoor zorgen dat de leerling een persoonlijke connectie krijgt met het onderwerp. Het is hierbij ook mogelijk een verbinding te maken met hedendaags inlevingsvermogen, bijvoorbeeld door als docent te verwijzen naar de oorlog in Oekraïne, of een dergelijke situatie.	Docent stelt vragen: - wat heb je gezien - hoe voel je je na het zien - is jullie ervaring vergelijkbaar met iemand uit Fr/GB/Be. Daarna verduidelijken van de lesdoelen.	5. Geeft in de interventie aandacht aan zowel cognitieve als affectieve aspecten van historisch inlevingsvermogen 6. Heeft aandacht voor het belang van de persoonlijke connectie tussen de leerling en de ooggetuige 7. Verbind het werken met historische inlevingsvermogen aan generiek inlevingsvermogen (burgerschap)
15-25	Informatie geven	Leerlingen verwerken de uitleg en maken aantekeningen	Docent geeft expliciete instructie over multiperspectiviteit en standplaatsgebondenheid. De docent modelleert aan de hand van enkele voorbeelden welke vragen gesteld worden bij bijvoorbeeld standplaatsgebondenheid, en	1. Geeft expliciete instructie op de vaardigheid historisch inlevingsvermogen 3. Heeft aandacht voor standplaatsgebondenheid 4. Heeft aandacht voor multiperspectiviteit

¹ <https://www.youtube.com/watch?v=IrabKK9Bhds> Volledige documentaire is verkrijgbaar via onder andere “pathé”.

			welke invloed dat heeft op bron/afbeelding. De docent betreft hierbij leerlingen door hen vragen te stellen. Met als vraag om terug naar het onderwerp van de les te komen: "waarom kijken wij wellicht in Nederland anders naar WOI dan in Fr/Be/Du/GB".	
25-27	Instructie geven t.b.v. zelfwerkzaamheid	Leerlingen luisteren naar de instructie van de docent, en begrijpen de volgende opdracht.	Docent geeft instructie: Opdracht: - kies minstens 5 bronnen uit. - probeer per bron te bepalen: wat zie je; uit welk land komt de maker; heeft de maker een bepaalde bedoeling met deze bron? - welke kenmerken van oorlogsvoering zie je ook terug? - klaar? Vergelijk de bronnen met elkaar. Zitten er overeenkomsten of verschillen tussen de bronnen (denk hierbij aan vorm, inhoud, maker).	
27-40	Begeleiden van zelfwerkzaamheid	Leerlingen integreren kennis over oorlogsvoering door nieuwe bronnen te lezen. Leerlingen lezen en bekijken bronnen (zie voor een opsomming van de bronnen bijlage 2). Onderling bespreken ze eventuele verschillen	Docent begeleidt door vragen te stellen aan verschillende groepjes.	4. Heeft aandacht voor multiperspectiviteit 5. Geeft in de interventie aandacht aan zowel cognitieve als affectieve aspecten van historisch inlevingsvermogen (probeer hierbij wel te letten op het vragen naar gevoel, het coachen van leerlingen om voorbij eventuele cognitieve kennis te gaan en leerlingen te laten focussen op de inleving)
40-45	Check	Bespreken van de inhoud van de bronnen. Leerlingen luisteren naar elkaar, en schrijven eventuele correcte uitleg/antwoord op. Leerlingen leren zo van elkaars antwoorden.	Docent begeleidt de bespreking van de opdracht	4. Heeft aandacht voor multiperspectiviteit 5. Geeft in de interventie aandacht aan zowel cognitieve als affectieve aspecten van historisch inlevingsvermogen
45-47	Instructie geven t.b.v. zelfwerkzaamheid	Leerlingen luisteren naar de instructie van de docent, en begrijpen de volgende opdracht.	Docent introduceert opdracht: Introductie op de opdracht. Eisen aan de opdracht:	3. Heeft aandacht voor standplaatsgebondenheid 4. Heeft aandacht voor multiperspectiviteit

			- Je bent soldaat in het Noorden van Frankrijk. Beschrijf aan welke kant de persoon staat en uit welk land deze soldaat komt. - Ga in op de reden waarom je ging vechten. - Betrek in je dagboek minstens 3 kenmerken van oorlogsvoering uit WOI (bijvoorbeeld: totale oorlog, verwoestingen, nieuwe wapens, loopgraven, etc.) en beschrijf de ervaringen van deze persoon met deze oorlogsvoering. - Gebruik ook informatie uit de bronnen De brief moet minstens 200 woorden zijn	5. Geeft in de interventie aandacht aan zowel cognitieve als affectieve aspecten van historisch inlevingsvermogen
47-75	Begeleiden van zelf-werkzaamheid	Leerlingen verwerken hun kennis over het onderwerp door bronnen te vergelijken, door informatie bij elkaar te zoeken, en door een vertaalslag te maken naar een brief met emoties.	Docent begeleidt door vragen te stellen aan verschillende groepjes. Let hierbij op dat vragen voorbij cognitieve kennis gaan, en dat je als docent daar soms ook op moet aansturen.	3. Heeft aandacht voor standplaatsgebondenheid 4. Heeft aandacht voor multiperspectiviteit 5. Geeft in de interventie aandacht aan zowel cognitieve als affectieve aspecten van historisch inlevingsvermogen
75-85	Check	Leerlingen analyseren de verschillende brieven. Zij bespreken verschillen en overeenkomsten tussen de brieven. Doel: leerlingen kunnen benoemen waardoor wellicht er verschillen tussen brieven zitten, en waardoor er overeenkomsten zijn.	Docent legt opdracht uit: Vergelijk de uitkomsten van jullie brieven. Verschillen de meningen wanneer de soldaten uit andere landen komen? Docent begeleidt de bespreking	3. Heeft aandacht voor standplaatsgebondenheid 4. Heeft aandacht voor multiperspectiviteit 5. Geeft in de interventie aandacht aan zowel cognitieve als affectieve aspecten van historisch inlevingsvermogen
85-90	Afsluiting van de les	Leerlingen reflecteren op de lessen	Docent introduceert een korte reflectie op de begrippen standplaatsgebondenheid/multiperspectiviteit. Afsluiten en reflectie op de opdracht	

Bijlage 1²:

Bronnenopdracht

De onderstaande bronnen hebben te maken met de oorzaken van de Eerste Wereldoorlog. Kies **vier** bronnen en beantwoord voor deze bronnen de volgende vragen.

- A. Welke figuren zie je op de bron en wat of wie stellen deze figuren voor?
- B. Met welke oorzaak van de Eerste Wereldoorlog heeft deze bron te maken? Leg je antwoord uit aan de hand van beeldelementen.
- C. Wat denk je dat de mening of boodschap van de maker is? Leg je antwoord uit.

Bron 1

² Opdracht gemaakt door: Annemiek Zorgdrager

Bron 2

Bron 3:

Bron 4:

Bron 5:

Bijlage 2: overzicht gebruikte bronnen

Afbeeldingen

- verschillende afbeeldingen aan het westfront

Tekstbronnen

- Engels
 - o Gedicht: In Flanders Fields, John McCrae
 - o Dagboekfragmenten: twee Engelse soldaten
- Duits
 - o Brieven: Bakker aan westfront 1914-1916
 - o Gedicht: Der Graben; von Kurt Tucholsky
 - o Brieven: oorlogsbrieven van Duitse studenten
- Nederlands
 - o Brieven: Nederlandse vrijwilliger schrijft brieven aan het Westelijk Front 1916
 - o Verslag van oorlogscorrespondent aan Belgisch front.
- Frans
 - o Dagboekfragmenten: twee Franse soldaten

Verwijzingen van bronnen:

Afbeeldingen

verschillende afbeeldingen aan het westfront

- Britse soldaat in een loopgraaf in Vlaanderen – Foto uit: 'De tijd in kleur. Beelden uit de wereldgeschiedenis 1850 – 1960' – Dan Jones en Marina Amaral, Uitgeverij Omniboek. [Ingekleurde foto's uit de Eerste Wereldoorlog | Historiek](#)
- De loopgravenoorlog was gedurende de Eerste Wereldoorlog een essentieel onderdeel van het strijdtoneel in Europa. Hier nemen Britse soldaten tijdens de Slag aan de Somme in 1916 een Duitse loopgraaf bij Ovillers-la-Boisselle in Frankrijk in. FOTO VAN SHAWSHOTS, ALAMY. [Hoe archeologen de loopgraven uit de Eerste Wereldoorlog onderzoeken | National Geographic](#)
- Een verbandplaats waar gewonde soldaten enigszins opgelapt werden, voordat ze afgevoerd werden naar een veldhospitaal. Collectie Leo van Bergen. ['Verbeterde medische zorg hield de Eerste Wereldoorlog aan de gang' | NOS](#)
- Brancardiers ergens aan een front in de Eerste Wereldoorlog. Collectie Leo van Bergen. ['Verbeterde medische zorg hield de Eerste Wereldoorlog aan de gang' | NOS](#)
- De Somme - Foto uit: 'De tijd in kleur. Beelden uit de wereldgeschiedenis 1850 – 1960' - Dan Jones en Marina Amaral, Uitgeverij Omniboek. [Ingekleurde foto's uit de Eerste Wereldoorlog | Historiek](#)
- Bildarchiv, Bild 146-1978-049-36A
Duitse soldaten zoeken dekking in een granaattrechter. De Eerste Wereldoorlog werd een verbeterd loopgravenoorlog. [De loopgraven aan het westelijk front - Duitsland Instituut](#)
- Duitse loopgraaf, uit: Het Geheugen. [WO I: Een diplomatieke rel: de zand- en grindaffaire, 1917 en 1918 | Koninklijke Bibliotheek \(kb.nl\)](#)
- Australische soldaten in een loopgraaf. Frank Hurley [Public domain, No restrictions or CC BY 3.0]. [De loopgravenoorlog: Eerste Wereldoorlog | IsGeschiedenis](#)

Tekstbronnen

Engels

Gedicht: In Flanders Fields, John McCrae

Begeleidende tekst en gedicht geciteerd van:

<https://www.flandersfields.be/nl/inspiratie/gedicht-flanders-fields>

Vertaling gedicht: Ans Bouter, "Het overwogen woord", z.p: Liverse Uitgeverij, 2021.

<https://www.ansbouter.nl/mccrae-inflandersfields.html>

Dagboekfragmenten: twee Engelse soldaten

Bron: Lespakket Pascal Penta - pp-presentatie,

<https://studylibnl.com/doc/1305474/lespakket-pascal-penta---pp-presentatie>,

Duits

Brieven: Bakker aan westfront 1914-1916

Bron: <https://1914.1918.europeana.eu/contributions/11783>

Brieven Duitse studenten

Brieven en info geciteerd van: <https://wereldoorlog1418.nl/brieven/index.html>

Originele bron van brieven: Witkop, Professor Dr. Philipp, "Oorlogsbrieven van Duitse studenten", Amsterdam/Rotterdam: C.L. van Langenhuysen, 1917 (2e druk).

Gedicht: Der Graben; von Kurt Tucholsky

Bron: <http://www.totentanz-online.de/medien/literatur/tucholsky.htm>

Nederlands

Brieven: Nederlandse vrijwilliger schrijft brieven aan het Westelijk Front 1916

Brieven geciteerd van: <https://wereldoorlog1418.nl/ooggetuigen-eerste-wereldoorlog/knaap-brieven.html>

Verslag van oorlogscorrespondent aan Belgisch front.

Bron geciteerd van: <https://wereldoorlog1418.nl/ooggetuigen-eerste-wereldoorlog/samson-nacht-loopgraven.html>

Frans

Dagboekfragmenten: twee Franse soldaten

Bron: Lespakket Pascal Penta - pp-presentatie,

<https://studylibnl.com/doc/1305474/lespakket-pascal-penta---pp-presentatie>,

Afbeeldingen

Britse soldaat in een loopgraaf in Vlaanderen – Foto uit: 'De tijd in kleur. Beelden uit de wereldgeschiedenis 1850 – 1960' – Dan Jones en Marina Amaral, Uitgeverij Omniboek.

[Ingekleurde foto's uit de Eerste Wereldoorlog | Historiek](#)

De loopgravenoorlog was gedurende de Eerste Wereldoorlog een essentieel onderdeel van het strijdtoneel in Europa. Hier nemen Britse soldaten tijdens de Slag aan de Somme in 1916 een Duitse loopgraaf bij Ovillers-la-Boisselle in Frankrijk in.

FOTO VAN SHAWSHOTS, ALAMY. [Hoe archeologen de loopgraven uit de Eerste Wereldoorlog onderzoeken | National Geographic](#)

Een verbandplaats waar gewonde soldaten enigszins opgelapt werden, voordat ze afgevoerd werden naar een veldhospitaal. Collectie Leo van Bergen. ['Verbeterde medische zorg hield de Eerste Wereldoorlog aan de gang' | NOS](#)

Brancardiers ergens aan een front in de Eerste Wereldoorlog. Collectie Leo van Bergen. ['Verbeterde medische zorg hield de Eerste Wereldoorlog aan de gang' | NOS](#)

De Somme - Foto uit: 'De tijd in kleur. Beelden uit de wereldgeschiedenis 1850 – 1960' - Dan Jones en Marina Amaral, Uitgeverij Omniboek. [Ingekleurde foto's uit de Eerste Wereldoorlog | Historiek](#)

Bildarchiv, Bild 146-1978-049-36A

Duitse soldaten zoeken dekking in een granaattrechter. De Eerste Wereldoorlog werd een verbeterd loopgravenoorlog. [De loopgraven aan het westelijk front - Duitsland Instituut](#)

Duitse loopgraaf, uit: Het Geheugen

[WO I: Een diplomatieke rel: de zand- en grindaffaire, 1917 en 1918 | Koninklijke Bibliotheek \(kb.nl\)](#)

Australische soldaten in een loopgraaf. Frank Hurley [Public domain, No restrictions or CC BY 3.0]

[De loopgravenoorlog: Eerste Wereldoorlog](#)
[| IsGeschiedenis](#)

Bronnen: Engels

Frank Cocker, een Engelse soldaat

Ik was half wakker, half in slaap toen ik onze wacht hoorde roepen : "Gas!". We sprongen bliksemsnel recht. Ik greep mijn masker . Ik kroop zo snel ik kon naar buiten. Er hing een dichte mist, een gaswolk. Iedereen raakte te been, maar wat een verwarring ! Sommigen vonden hun masker niet meteen omdat ze dat buiten hadden laten slingeren. Ze moesten de tol ervoor betalen ! Het gas was sterk en bijtend. We moesten stil blijven liggen, voor even toch, want bewegen maakte het ademen nog moeilijker. Ik bleef kalm, maar het was vreselijk om de jongens die te laat waren geweest met hun masker te zien hoesten en happen naar adem.

Charlie Stockford, een Engelse soldaat

De nachten waren vreselijk. Wij moesten prikkeldraad leggen in het Niemandsland. Ze hadden van die lichtbommen die het hele Niemandsland verlichtten als was het klaarlichte dag. Als je toen bezig was met die prikkeldraad, dan konden ze je gemakkelijk zien en *bang*, ze hadden je.

Van zodra je die bang hoorde, probeerde je in een bomput te duiken. Bomputten genoeg, maar je moest er op tijd inraken. Vreselijke dingen.

Toen ik opnieuw thuis was na de oorlog, bleef ik daarover dromen, maandenlang. Ik was doodsbang.

Bron: Lespakket Pascal Penta - pp-presentatie,
<https://studylibnl.com/doc/1305474/lespakket-pascal-penta---pp-presentatie>,

In Flanders Fields

*In Flanders fields the poppies blow
Between the crosses, row on row,
That mark our place; and in the sky
The larks, still bravely singing, fly
Scarce heard amid the guns below.
We are the Dead. Short days ago
We lived, felt dawn, saw sunset glow,
Loved, and were loved, and now we lie
In Flanders fields.
Take up our quarrel with the foe:
To you from failing hands we throw
The torch; be yours to hold it high.
If ye break faith with us who die
We shall not sleep, though poppies grow
In Flanders fields.*

In 't Vlaamse land

De klaproos op het Vlaamse land
Bloeit tussen rijen kruisen van
Soldatengraven; een geluid
Klinkt dapper boven 't schieten uit
Een leeuwerik houdt zingend stand

Wij, doden, leefden nog onlangs
We hadden lief, genoten van
Zonsopgang, warmte op de huid
In 't Vlaamse land

Bied onze vijand tegenstand
Faal niet, houd hoog de toorts die brandt
Wij rusten bij de klaproos uit
Als gij getrouw de rijen sluit
Bij het symbool van onze band
In 't Vlaamse land

John McCrae

Het gedicht 'In Flanders Fields' is een van de meest beklijvende herinneringen aan WO I. John McCrae, een Canadese legerarts, schrijft het na de dood van zijn goede vriend en landgenoot luitenant Alexis Helmer. Helmer sneuvelt op 2 mei 1915, na de ontploffing van een granaat tijdens de tweede Duitse gasaanval. Omdat er geen aalmoezenier aanwezig is, verzorgt McCrae zelf de uitvaart van zijn vriend. Rouw en oorlogstrauma vormen dan ook de inspiratie voor zijn gedicht. Majoor John McCrae werkt op dat ogenblik in een hulppost tussen Ieper en Boezinge. Hij behandelt er meestal slachtoffers van de Duitse gasaanvallen. Kort nadat hij het gedicht schrijft, krijgt hij een andere opdracht: hij wordt hoofd van de medische diensten in het Canadese veldhospitaal in Frankrijk. Men behandelt er de gewonden van de veldslagen bij de Somme, Vimy Ridge, Arras en Passendale.

McCrae gooit het papier weg waarop hij het gedicht schrijft. Zonder een collega-officier zou het wellicht nooit gepubliceerd zijn. Hij vindt evenwel McCrae's notities en stuurt ze naar verschillende Londense tijdschriften. Het gedicht verschijnt voor het eerst in het magazine Punch en ontroert de Britse bevolking meteen. In de zomer van 1917 heeft John McCrae last van astma-aanvallen en bronchitis. Zijn ziekte is hoogstwaarschijnlijk het gevolg van het chloorgas dat hij inademt tijdens de Tweede Slag bij Ieper. Op 23 januari 1918 wordt McCrae in het ziekenhuis opgenomen met een longontsteking. Hij sterft 6 dagen later, amper 46 jaar oud. McCrae ligt begraven in Wimereux, een gemeente ten noorden van Boulogne.

Bron:

Begeleidende tekst en gedicht geciteerd van:

<https://www.flandersfields.be/nl/inspiratie/gedicht-flanders-fields>

Vertaling gedicht: Ans Bouter, "Het overwogen woord", z.p: Liverse Uitgeverij, 2021.

<https://www.ansbouter.nl/mccrae-inflandersfields.html>

Bronnen: Duits

Brieven: Bakker aan westfront 1914-1916

Das Tagesbuch meines Opas- Hermann Bauchmann geboren 1.4.1877. Oberbäcker Baumann, Reservebäckerkolonne Nr. 9 – 7 Reservekorps im Felde.

Het dagboek van mijn grootvader - Hermann Bauchmann, geboren op 1 april 1877.

Hoofdbakker Baumann, reserve bakkerskolom nr. 9 – 7. Reservekorps in het veld.

11.11 1914

Nichts neues – Brief Paula – Karte Wehmeyer, Sonnenschein, früh 6/abend 6.

Niets nieuws - brief Paula - kaart Wehmeyer, zonneschijn, vroeg 6 / avond 6.

13.11 1914

Alles beim Alten – keine post, Regen 6 grad R.

Alles hetzelfde als voorheen - geen post, regen 6 graden R.

14.11 1914

Heute zum zweiten mal geimpft, tüchtig Kopschmerzen, danach 7 Pakete erhalten. 5 Grad R.

Vandaag voor de tweede keer ingeënt, hevige hoofdpijn, daarna 7 pakjes ontvangen. 5 graden R.

15.11 1914

Noch immer vom Impfen Kopfschmerzen, Brief von Paula, die Erbeeren blühen im Garten. 5 1/2 Grad.

Nog van de inenting hoofdpijn, brief van Paula, bloeien de aardbeien in de tuin. 5 1/2 graden.

16.11 1914

Heute nichts neues, nur Regen, man watet den ganzen Tag im Schlamm. Heute 1 Pfund Butter gekauft kostet 2,70 M. 10 G.R.

Niets nieuws vandaag, gewoon regen, je waadt de hele dag in de modder. Vandaag 1 pond boter gekocht kost 2,70 M. 10 G.R.

17.11 1914

Nacht gearbeitet, es hatte geregnet, man watet im Schmutz, früh kalt, nichts neues, schlechten Traum. 0 G.

Nacht gewerkt, het had geregend, je waadde door de modder, koud in de ochtend, niets nieuws, nare droom. 0 G.

18.11 1914

Bustag, allerdings nur dem Namen nach, es wird immer weiter gearbeitet, nichts neues, kalt, 3 Grad unter Null.

Busdag, maar alleen in naam, het werk gaat door, niets nieuws, koud, 3 graden onder nul.

19.11 1914

Nichts neues, kalt, 4 Grad unter 0.

Niks nieuws, koud, 4 graden onder 0.

20.11 1914

Ab und zu knattert es im Wald, Gerüchte sind im Umlauf über einen nächtlichen Angriff der ..., es ist schon empfindlich kalt, man muß sich am laufen halten, das man warm bleibt, leichter Schnee 6 grad unter 0.

Zo nu en dan rammelt het in het bos, er gaan geruchten in de lucht over een nachtelijke aanval dat..., het is al erg koud, je moet blijven lopen, dat je warm blijft, lichte sneeuw 6 graden onder 0.

21.11 1914

Nichts neues, Löhnung 6.30, 35,50 M zu Haus gesandt, 5 unter 0.

Niets nieuws, loon 6.30, 35.50 M naar huis gestuurd, 5 onder 0.

22.11 1914

Sonntag, bin furchtbar erkältet, andauernd Husten, konnte heute nicht arbeiten, Brief Paula, 4. Unter 0.

Zondag was ik verschrikkelijk verkouden, moest constant hoesten, kon vandaag niet werken, brief van Paula, 4. Beneden 0.

23.11 1914

Alles bei Alten gebliebe, Post erhalten: L. Müller/Willi

Alles bleef bij het oude, ontvangen post: L. Müller / Willi

24.11 1914

Noch immer Husten, seit etlichen Tagen hört man kein Feuern mehr, keine Post, 2 unter 0.

Nog steeds aan het hoesten, sinds enkele dagen geen schot meer gehoord, geen post, 2 onder 0.

(....)

10.2.1916

Lange habe ich nicht eingetragen. Der Krieg dauert eben zu lange. Man hat keine Lust mehr. Seit etlichen Wochen liegen wir vor Verdun in Becheville, etwa 12 km vor uns liegt Fort Duamont. Der erst feindliche Graben ist 6 km vor uns Flaba-Morell. Diese Festung soll unser Kommandeur vom 7. Korps bezwingen, obs gelingt? Der Angriff ist auf morgen früh 8 Uhr angesetzt. Seit langen Wochen ist hier ein großes Heerlager. Durch die vielen Geschütze und Munitionskolonnen sind die Wege fast nicht mehr passierbar, der Schlamm reicht fast bis an die Knie. Stroh zum schlafen ist nicht aufzutreiben. Ich liege in einer alten Scheune, habe noch etliches Zeitungspapier gefunden, darauf dussele ich die ganze Nacht. Ab und zu huschen die Ratten über mich, dazu tropft es von oben, dieser verdammte Krieg. Der festgesetzte Sturm ist wegen Schneetreiben nicht erfolgt. Die infanterie ist mißmutig, tagelang auf die sicheren Tod zu warten ist schlimm.

Ik ben al lang niet meer binnen geweest. De oorlog duurt te lang. Je hebt er geen zin meer in. We liggen al enkele weken voor Verdun in Becheville, Fort Duamont ongeveer 12 km voor ons. De eerste vijandelijke loopgraaf is Flaba-Morell 6 km voor ons. Onze commandant van het 7e Korps wordt verondersteld dit fort te verslaan, zullen we slagen? De aanval is gepland voor 8 uur morgenochtend. Een groot legerkamp staat hier al weken. Door de vele kanonnen en munitiekolonnen zijn de paden bijna niet meer begaanbaar, de modder komt bijna tot aan de knieën. Stro om te slapen is er niet. Ik lig in een oude schuur, heb veel kranten gevonden en ben er de hele nacht mee bezig. Af en toe rennen de ratten over me heen, en het druipt van boven, deze verdomde oorlog. De vaste storm ging niet door vanwege opwaaiende sneeuw. De infanterie is ontevreden, dagen wachten op bepaalde doden is slecht.

21.2.16

Heute früh 8.10 setzte diese fürchterliche Kanonade ein, die die Welt je gesehen und nie gehört hat, es sollen 10 000 Geschütze beteiligt sein. Neben uns und hinter uns stehen die 42 Man glaubt, die Welt ginge in Stücke.

Vanmorgen om 8.10 uur begon deze verschrikkelijke kanonnade, die de wereld nog nooit heeft gezien en nooit van gehoord, er zouden 10.000 kanonnen bij betrokken zijn. Naast ons en achter ons zijn de 42.... Je denkt dat de wereld instort.

Bron: <https://1914-1918.europeana.eu/contributions/11783>

Gedicht: Der Graben; von Kurt Tucholsky

Gedicht

Kurt Tucholsky (Berlijn, 9 januari 1890 - Göteborg, 21 december 1935) was een Duitse schrijver, columnist en journalist tijdens het interbellum. Hij schreef ook onder de pseudoniemen Kaspar Hauser, Peter Panter, Theobald Tiger en Ignaz Wrobel. Tijdens de eerste jaren van de Eerste Wereldoorlog werd Tucholsky - die inmiddels gepromoveerd was - ingezet als soldaat aan het oostfront. Deze ervaring heeft een onuitwisbare indruk op de jonge schrijver gemaakt en overtuigde hem voorgoed van het pacifisme en het antimilitarisme.

Der Graben von Kurt Tucholsky

Mutter, wozu hast du deinen aufgezogen
hast du zwanzig Jahr mit ihm gequält
und er ist dir im Arm geflogen
hast ihm leise was erzählt
bis er dir weggenommen wurde
für den Graben, Mutter, für den Graben
Jungen, kannst du noch an Vater denken
Vater nahm dich oft auf seinen Arm
Und er möchte dir ein Groschen schenken
spielte mit dir Räuber und Gendarme
bis er dir weggenommen wurde
für den Graben, Jungen, für den Graben
Drüben die französischen Genossen
Lagen dicht an Englands Arbeitsmann
Alle haben sie ihr Blut vergossen
und zerschossen
Mann für Mann
Alte, Junge, manche Knaben
in den einen grossen Massengraben
Sei nicht stolz auf Orden und Geklunkel
Sei nicht stolz auf Narben und die Zeit
In den Graben schickten euch die Junker
Staatsräte waren es und den Fabrikanten Neid
Ihr ward gut genug zur Frass für Raben
für das Grab, Kameraden, für den Graben
Denkt an Tätesröcheln und Gestöhne
Dahinter stehen Vater, Mutter, Söhne
Schuften hart wie dir ums bißchen Leben
Wollt ihr ihnen nicht die Hände geben
Reicht die Bruderhand als schönste aller Gaben
über Graben, Leute, über Graben

Bron: <http://www.totentanz-online.de/medien/literatur/tucholsky.htm>

Nederlandse vertaling

Moeder, waar heb je de jouwe voor opgevoed?
je hebt twintig jaar met hem gekweld
en hij vloog in je armen
stilletjes iets tegen hem gezegd

totdat hij van je werd weggenomen
voor de loopgraaf, moeder, voor de loopgraaf

Kunnen jullie nog aan vader denken, jongens?
Vader nam je vaak in zijn armen
En hij wil je een dubbeltje geven
speelde rovers en gendarmes met je

totdat hij van je werd weggenomen
voor de loopgraaf, jongens, voor de loopgraaf
De Franse kameraden daar
Dicht bij de arbeider van Engeland
Ze hebben allemaal hun bloed vergoten
en neergeschoten
Man voor man
Oud, jong, sommige jongens
in de ene grote massageul

Wees niet trots op medailles en roddels
Wees niet trots op littekens en de tijd
De Junkers stuurden je de loopgraaf in
Het waren staatsraadsleden en jaloers op fabrikanten
Je was goed genoeg om voor raven te eten
voor het graf, kameraden, voor de loopgraaf

Denk aan aanvallen en gekreun
Daarachter staan vader, moeder, zonen
Werk hard zoals jij voor een klein leven
Wil je ze geen hand geven?
De hand van de broer strekt zich uit als de mooiste van alle geschenken
over loopgraaf, mensen, over loopgraaf

Brieven: Duitse studenten

In 1916 verscheen een in het Nederlands vertaald boekje onder de titel 'Oorlogsbrieven van Duitse studenten' (oorspronkelijke titel: 'Kriegsbriefe deutscher Studenten' uitgegeven te Gotha in 1916) samengesteld door Professor Dr. Philipp Witkop. (1) In dit boekje waren brieven opgenomen van Duitse studenten en scholieren die zich, soms collectief als jaargenoten of eindexamenklassen en soms niet ouder dan 16 of 17 jaar, bij het uitbreken van de oorlog in augustus 1914 in grote getale als 'Kriegsfreiwilliger' hadden opgegeven voor de militaire dienst.

Hieronder enkele voorbeelden:

Noordelijk van Rheims, midden Okt. 1914.

Noordelijk van Rheims. Vijftien uren vol hevig granaat- en infanterievuur van voren en op beide flanken. In den nacht treedt het bataljon aan. Van alle officieren zijn er uit de moorddadige gevechten bij Maubeuge en aan de Aisne maar drie over. .. maar drie. Wij maken kennis met elkaar, alle drie zijn wij lid van de Burschenschaft: eerste luitenant Reese, eerste luitenant Büchel en ik, luitenant Bockhorn. De beiden eersten zijn gewond. En toch blijven zij aan het front! Al die weken zijn wij trouw bij elkaar gebleven en hebben onzen kleinen voorraad wijn en eten met elkander gedeeld; in de loopgraven kropen we naar elkaar toe, om tenminste een half uurtje met elkaar te kunnen praten. En na de 18 gevechten altijd weer die bange vraag: leven ze nog?

De negende Oktober brak aan. Büchel ging met een etterende borstwond aan de spits van zijn compagnie. Wij moesten op ten stormloop. Onder waanzinnig hevig vuur gaan we voorwaarts, pas voor pas, over stoppels op de velden en door dicht struikgewas. Links sneuvelt er een, rechts vallen er twee. Nu is het zaak, recht voor je uit te kijken. Verder. Dat duurt tot 's middags toe, zeven uur achter elkaar. Dan loopt het gevecht vast. Wij moeten wachten, tot ze links en rechts op onzen heuvel zijn, dan houdt dat ellendige vuur in de flanken tenminste op. Wij graven ons in den grond. Ik kruip met twee dappere kerels langs de heele positie van het bataillon, om te zien, hoe de zaken staan, voorzichtig, want het vuurgevecht duurt onverminderd, duurt hevig voort.

Daar ligt de vierde compagnie samen met andere troepen. Daar liggen ook twee officieren, beiden een schot door het hoofd, dood. Ik kruip er heen. Honderd meter verder ligt Büchel, stervend, hij herkent mij niet. Ik kan niet wachten, mijn opdracht eischt, dat ik verder ga. Ik kon je alleen nog maar je doodskoude handen drukken, goede beste vriend. Een voorbeeld was je ons en zal je voor ons blijven, een voorbeeld van trouwe plichtsvervulling, van nauwgezetheid, moed en eerlijk karakter. Verder naar de derde compagnie. Te midden van zijn soldaten ligt Reese. Hij is door verscheidene kogels getroffen. Maar zijn moed is ongebogen en vol energie leidt hij het gevecht. Eerst laat in den nacht wordt hij tegen zijn zin afgelost. Kom spoedig terug, dappere vriend, we hebben je nodig.

Erich Bockhorn

Souchez, den 11den Maart 1915.

"So leb denn wohl, wir müssen Abschied nehmen", dat is het begin van een soldatenlied, dat wij dikwijls door de straten van de residentie zongen. Meer dan ooit zijn deze woorden waarheid geworden, en in deze regels kom ik afscheid nemen van jullie, van allen, die na aan mijn ziel verwant zijn, van allen, die goed voor mij geweest zijn en van allen, die mij kwaad gedaan hebben, van alles ook, wat mij lief en dierbaar is.

Ons regiment is verplaatst naar Souchez, dat gevaarlijke punt. Oneindig veel bloed vloeide reeds dien berg af. Voor acht dagen deden anderen een stormaanval en ontnamen den Franschen vier loopgraven. Wij zijn opgekommandeerd om die loopgraven in ons bezit te houden. Er waait iets angstigs, iets huiverachtigs om deze stelling, in de hoogte! Vroeger moesten al een paar maal bataillons van ons regiment daarheen, om hulp te bieden en telken male kwam iedere compagnie terug met een verlies van twintig, dertig man. Onze compagnie telde, toen wij een paar dagen daar boven waren, 22 dooden en 27 gewonden. Granaten suizen, kogels fluiten, geen woningen in de loopgraven of slechte, slijk, modder, drek, granatengaten, zoo groot, dat men in hun water baden kan!

Verschillende malen moest ik dezen brief afbreken. Granaten, groote Engelsche 28 c.M. granaten, sloegen vlak bij ons in en wij moesten in de kelders vluchten. In een huis hier vlak bij sloeg zulk een granaat in en begroef vier man, die verminkt van onder het puin te voorschijn werden gehaald. Ik heb ze gezien, ontzettend.

Wat een stelling hadden we vroeger! Een hemel bij deze te vergelijken! Toen maakte ik gevaarlooze patrouilles mee. Maar nu moet iedereen op den dood rekenen, in welken vorm hij dan ook komen mag! Hier zijn twee soldatenkerkhoven op de hoogte zelf aangelegd. Zoo groot waren de verliezen.

Ik zie den dood en roep het leven aan. Ik heb nog maar zoo weinig gedaan in mijn kort leven, dat met studeeren voorbijgegaan is. Ik heb God, mijn Heer, mijn ziel bevolen. In Hem heb ik haar geheel en volkomen verzegeld. Vrij ben ik nu, om alles te wagen. Mijn eeuwigheid is van God, mijn leven van mijn vaderland. Voor mij blijven over vreugde en kracht!

Vaderland, mijn vaderhuis! Hoe dikwijls heb ik vreugde aan Uw bosschen en wouden, aan Uw bergen beleefd! Vaderland en vaderhuis vragen nu alles van hun zonen. Ook ik heb den roep gehoord en kom, ik neem plaats temidden der strijders en blijf trouw tot in den dood:

So lebt denn wohl, Ihr Eitern und Geschwister!

Wir reichen uns zum letztenmal die Hand.

Und sehen wir einander niemals wieder,

So hoffen wir auf jenes bess're Land.

Het doet pijn, ver van het vaderland, ver van huis te moeten sterven, zonder dat een liefhebbend oog over je waakt. Een graf thuis in den kring der liefde, een graf, waarheen de liefde komt en weent en bidt, zal maar aan weinig soldaten gegeven zijn. Maar stil... de Vader, Die in de hemelen is, heeft Zijn engelbewaarder de opdracht gegeven, de stervenden in het uur van hun nood, van hun sterven bij te staan; deze buigt liefdevol over hem heen en toont hem reeds de kroon, die nooit verwelkt, die daarboven zijn hoofd zal sieren.

Und nun will ich wacker streiten,
sollt ich auch den Tod erleiden.

Alfons Ankenbrand

St. Maurice, den 10den April 1915.

Wat ik in de laatste weken beleefd heb, drukt het eene woord: Combres uit. Vooral met Paschen ging het daar stormachtig toe, van den vijfden April af. Beroerd weer, koud, regenachtig. In de loopgraven op de hoogte 30 tot 40 c.M. water en slijk. Onze kleeren, een formatie van leem, door en door nat, zogen zich vast en drukten op onze verstijfde ledematen. Niet alleen onze muts was nat, maar ook onze haren, niet alleen onze beenen, maar ook onze voeten in de laarzen. En zoo moesten wij eens vierentwintig uur achter elkaar het zien uit te houden. Dan uren lang, een ontzettend granaatvuur, zoodat men waanzinnig dreigde te worden en dan tot slot een stormaanval der Franschen, die uitliep op een bloedig handgemeen. Zoo ging het dagen lang — duizenden lijken. De gevechten in de loopgraven zijn iets onbeschrijflijk afschuwelijks. Dikwijls schieten meer dan honderd kanonnen op loopgraven, die de vijand precies kent en weet.

Dan worden, om een woord van Frederik den Groote te gebruiken, de ingewanden van ijzer en het hart van staal. Het kan ook niet anders. En dat is goed. Je wordt sterk. Dit leven veegt in zijn storm al het zwakke en sentimenteele weg. Je wordt aan ketens geklonken, je verliest het doel van je menschelijk leven uit het oog, maar je wordt geoefend in lijden, in zelfbeheersching en tucht.

Op de eerste plaats echter: je wordt innerlijker. Want je verdraagt dat bestaan, die verschrikkingen, dat moorden alléén, als de geest zijn wortels in hooger sferen slaat. Je moet aan je eigen lot denken, je wordt gedwongen aan den dood te denken en in die gedachte te berusten. Je grijpt — als tegenhanger van de ontzettende werkelijkheid — naar het edelste en hoogste. Je zou naar de ziel ten gronde gaan, als je niet het geloof had aan een rechtvaardig besturende macht, een bovenaardsche macht en daarom vindt je dat geloof ook, en daarom zullen wij, soldaten, de apostelen van een sterk geloof in God zijn, — en dat geloof aan God brengt ons van zelf tot een sterk geloof in ons volk en dat geloof weer tot een unnige liefde en die liefde tot een groote bereidwilligheid, zich op te offeren.

O, hoe we ons als Duitschers voelen! Met dezelfde vrome aandacht als een oud moedertje den Bijbel leest, lees ik de brieven van Frederik den Groote. Wat is dat verheven! Mijne liefde voor den ouden Frits is zonder grenzen. Het boekje moest voor iederen ontwikkelden Duitscher, vooral voor den Pruis, een lievelingslektuur worden.

Luther, Bismarck, Dürer, Goethe — heel een sterrenhemel glanst in ons. Een toeval heeft mij de plaat van Dürer: Ridder, Dood en Duivel, in kleinen fijnen afdruk in de hand gespeeld. Dat is mijn grootste schat. In de grootsten van het volk zoek ik de ziel van ons volk. Als soldaat heb ik mijn leven geofferd voor het behoud en voor den groei en bloei van ons volk.

Gerhart Pastors

Brieven en info geciteerd van: <https://wereldoorlog1418.nl/brieven/index.html>

Originele bron van brieven: Witkop, Professor Dr. Philipp, "Oorlogsbrieven van Deutsche studenten", Amsterdam/Rotterdam: C.L. van Langenhuysen, 1917 (2e druk).

Bronnen: Nederlands

Brieven van het Westelijk Front 1916

Schokkende beschrijvingen van de oorlog in de loopgraven door Arthur Knaap, een Nederlandse vrijwilliger die meevocht in de Eerste Wereldoorlog

17 April 1916.

Lieve Mies,

Wees niet boos, dat ik zoo lang gewacht heb om je te antwoorden, maar op het oogenblik mankeert de tijd me dikwijls, daar wij weer in de loopgraven zitten en de onmiddellijke nabijheid van den vijand ons dwingt op hoede te zijn.

Ik heb je kranten ontvangen en bedank je ook hartelijk voor de f 5, maar de 10 anderen die je veel eerder had gestuurd, heb ik nog altijd niet ontvangen. Wat de tijdschriften betreft, waarin artikels van mij staan, ik heb daar ook niets van gezien. Zou de post ze hebben kwijt geraakt.

Wij bewonen, zooals gewoonlijk, een onderaardsche hut, comfortabel ingericht, waar wij vuur kunnen maken. Maar de ratten verpest en het leven. Zij eten ons brood op, zij kauwen aan alles wat eetbaar en oneetbaar is, en niets is veilig.

Het weer is helaas ontzettend slecht. Sedert den eersten dag, dat wij hier zijn aangekomen, regent het, en de wegen, de loopgraven, alles wordt moerasachtig. Voor het overige is het nog al vrij rustig. Zoo nu en dan een bombardement, hevig geweerschieten, maar dat is alles.

Deze secteur lijkt ons een paradijs, vergeleken bij de vele andere hellen, waar wij geleefd hebben. Misschien is het slechts de kalmte vóór den storm, maar dat is ons gelijk, en de vijand, indien hij hier aanvalt, zal tegenover zich vinden een der beste Fransche divisies.

De datum van mijn verlof nadert en ik verheug mij er van te voren op, in een echt bed te kunnen slapen, na zooveel maanden op stroo of eenvoudig op den grond geslapen te hebben. Het is zoo sterk. dat het den eersten nacht onmogelijk is den slaap te vatten.

Wij hebben ons gisteren voor onze hut laten kien en binnen een dag of veertien zal ik je een photo sturen.

Daar heb je het weer, dat kanongebulder. Als het lang duurt, hoort men het op 't laatst niet meer, en wat erger is, men is gedwongen te luisteren naar zijn diepen noot, die iedereen 'grave' stemt, en zoo niet angstig aandoet, dan toch wel ongerust maakt.

Niets werkt sterker op de hersens dan het kanon en hevigste mitrailleuse-vuur heeft niet dezelfde invloed op het moraal als een langdurige marmitage [hevig bombardement]. Dat is trouwens de grootste factor in de aanvallen.

De gebombardeerde partij is of wel vernietigd of wel zoo geschokt, dat er verscheidene minuten noodig zijn haar weer het volle verstand terug te geven, zoodat de vijand allen tijd heeft om uit de loopgraven te springen en te rennen...

En dan, wanneer men elkander ontmoet, de bajonetten schitterend in het licht, de oogen glinsterend van haat en moordzucht, gaat er in den chaos een gehuil op, zooals de ooren van een koelbloedig wezen niet zouden kunnen aanhooren zonder in elkander te krimpen. Het wordt vloeken, steken en steken, vloeken en huilen om moeder en rochelen. Gelukkig hoort men bijna niets, zoo is men bezig voor zichzelf; en zoo groot is het instinct van zelfbehoud.

En dan, later, is men verwonderd en verrast zich levend te vinden, zonder steek noch stoot, de bajonet en de kolf vaak druipend van bloed, zonder hoofddekseel soms, en de kapot [= lange soldatenjas] in flarden gescheurd.

Schrijf mij gauw, wil je, en wees gezoend door

ARTHUR

17 Mei 1916.

Beste Mies,

Ik heb je laatsten brief ontvangen. Heb nog een weinig geduld. Ik had eigenlijk van morgen al met verlof moeten vertrekken, maar het is uitgesteld, daar een ander, die getrouwd is en kinderen heeft, mijn plaats heeft ingenomen. Ik ga onmiddellijk na hem, zoodat ik dus den 24en of den 25en 's avonds aan de Gare du Nord zal aankomen. daar ik je niet precies den datum kan zeggen, is het onnoodig me af te halen.

[...]

Wij worden de laatste dagen hevig gebombardeerd, en het gedonder van onze en hunne kanonnen is soms oorverdovend. Ik ben nog immer en tot ander order dezelfde geluksvogel en kom overal door, zonder de minste schram, waar anderen terug komen na drie en zelfs viermaal gewond te zijn geweest.

[...] Beste Mies, als ik kom, slaap ik in Maatjes bed, dus noch bij jou, noch bij Wilma, je begrijpt wel waarom. En ik heb een reuzentrek, rijsttafel te eten, waar ik sedert het uitbreken van den oorlog niet meer van geproefd heb. Ik hoop, dat je het nog altijd weet klaar te maken.

Wij zijn hier verpest door ratten, luizen en vlooiën, en ik geloof, dat de luis nog de grootste plaag is. Je kunt je niet voorstellen, hoe hinderlijk dat ongedierte is, en hoe onmogelijk het is zich er geheel van te ontdoen. Als je zelf geheel gereinigd bent, heeft een kameraad er in overvloed, enz. Sommige luizen dragen een rood kruis op hun rug, andere hebben groote zwarte oogen. Ik zal er een meenemen, zoodat je ziet wat het is. Je kunt het beest zelfs voor me bewaren, als souvenir van den oorlog.

Het is het uur van de vliegmachines, en de Duitschers schieten ontelbare obussen, in de lucht, maar het is zoo moeilijk ze te raken. De blauwe hemel is gevlekt met witte wolkjes, die hoe langer grooter worden, en die de wind ten slotte wegdrijft. De lucht is zoel, en de avond valt. Een dichter zou hier geïnspireerd worden, maar ik denk zoo prozaïsch mogelijk. Alweer een dag dichter bij de permissie.

De nachten zijn helder met de volle maan de laatste dagen en dat rust een weinig uit, daar niets vermoeiender is dan het turen in de duisternis om den vijand af te wachten, het blind staren van de oogen die niets zien en het inspannen der ooren die slechts het geruisch van den nachtwind in de bladeren en in het gras vernemen.

Daar komt men sluipen, soms, en iedereen springt op zijn geweer, en het tak, tak, tak begint, droog, wreed, onheilspellend. Niettegenstaande de gewoonte, springt het hart in de borst en de handen, die het geweer omklemmen, zijn kil. Maar men heeft getelephoneerd en vlak boven ons hoofd suizen de 75-ers, die uitbarsten in een geweldigen donder. Dat windt ons op, dat exalteert ons, en toch moeten wij blijven, op dezelfde plaats, en de vijandelijke kanonkogels ontvangen, onbewegelijk, maar het hart slaat weer op normale wijze.

In den grijzenden morgen ontwaart men dan soms eenige lijken meer tusschen de twee lijnen en die lijken zijn gedoemd daar te blijven totdat veel later, veel later misschien, de vijand teruggeworpen wordt. En aan onzen kant trekken de roode-kruis soldaten dan de loopgraven in, een brancard dragend, met onherkenbare en kreunende mannen. Maar het communiqué, dat jullie lezen, vermeldt zulke kleinigheden niet eens, en den volgenden dag met de traditioneele koffie-en-rhum, die ons ontbijt uitmaakt, wordt alles vergeten.

De khaki-uniformen met breede blauwe ceinturen staan als altijd gedurende bijna twee jaar, op hun eerepost, en ieder is gereed te sterven voor het land dat niet zijn vaderland is, en voor de vlag die niet zijn kleuren draagt.

En in den beginne gehaat, miskend [want onbekend] en verafschuwd door wie het kenden, is het Vreemdelingenlegioen een uitverkoren regiment, dat meer dan negen tienden van zijn soldaten heeft zien vallen. Qu'importe, va, het is mij eender, indien wij winnen, ten slotte.

Hartelijk gezoend door

ARTHUR

Brieven geciteerd van: <https://wereldoorlog1418.nl/ooggetuigen-eerste-wereldoorlog/knaap-brieven.html>

Een nacht in de Belgische loopgraven (deel 1)

Reportage van oorlogscorrespondent Izak Samson

Hondschooten, 23 Februari 1915.

Ik heb de gelegenheid waargenomen een nacht in een loopgraaf door te brengen.

Bij Diksmuide waren nog weer pas nieuwe, flinke versterkingen aangelegd, en deze hadden nog wel het comfort, dat zulke nieuwe loopgraven kunnen aanbieden. Geruimen tijd was Diksmuide met rust gelaten: de aanvallen hadden meer elders plaats gehad. Ik verwachtte dus hier het leven in een loopgraaf te zullen meemaken zonder stoornis.

Des namiddags ging ik van hier uit met een auto mee. In plm. 1 uur was ik tot op twee kilometer afstand van het eigenlijke doel. 't Was nog te licht om nu al in de donkere holte te kruipen. Ik sloop dus met mijn geleider - want zonder dien komt men er niet door - nog wat rond.

Ik kon nu nog eens rustig de omgeving opnemen. Een troostelooser aanblik dan hier heb ik nimmer gehad. Rondom niets dan puin. Puin op, langs en in het water. Hier en daar buiten de eigenlijke kom van het dorp, een enkele woning, of liever overblijfselen van vroegere woningen. Hier en daar een muurbrok, met soms een goedkoope verkleurde prent er aan. Nog weer elders stukken van huisraad die boven de puinhoopen uitsteken. Zelfs het overblijfsel eener wieg, stak boven een steenmassa uit. Natuurlijk was het een ijzeren geraamte. Hout zou allang een prooi van het vuur uit de loopgraven geworden zijn.

Doch ik zag ook nog wat anders. Ik zag, hoe de Belgen hier den tijd hadden benut, om hun stellingen meer stevigheid te geven. Niet alleen, dat haar verdedigende waarde verhoogd is, doch ze zijn nu voor een deel herschapen in aanvalspunten. Met allerlei schiettuig en materiaal heeft men dit resultaat verkregen. Trouwens, aan heel de stelling aan den IJzer is 't duidelijk te bemerken, dat waterbouwkunde en aanverwante kennis hier goed is toegepast.

Luguber is het te zien wat hier alzo komt aandrijven. Langs heel dit gebied raakt er hoe langer hoe meer los uit den zwaren kleigrond. Lijken en voorwerpen worden langzaam door den bodem losgelaten, en voor zoover het kan drijven komt het aan de oppervlakte.

Dag aan dag, wanneer het water door een stevigen wind in beweging wordt gebracht, spoelen langs de dijken die de inundatie begrenzen, lijken aan. Steeds vergezellen een aantal aasvogels de voor hen los gekomen prooi. Aanvankelijk poogden de hier liggende Belgen de lijken aan de aasvogels te ontnemen en ze te begraven. Doch al spoedig moesten ze die pogingen opgeven, omdat de Duitschers hen bij dit werk beschoten. Het zweven der vogels boven hun prooi diende zelfs als aanduiding der mikpunten. Nu laat men de zuivering aan die dieren over.

De Belgen hebben hier langs het kanaal en den spoorweg nu stellingen kunnen betrekken, die hen in staat stellen zwaarder geschut aan te voeren. Dit is aan dien kant van groot belang, omdat zij daardoor te beter het niet-geïnnundeerde gebied kunnen bewerken.

Ik heb hier wel den indruk gekregen dat een goed voorbereide en verdedigde waterlinie een beter weermiddel is dan fortén, zeker beter is dan boven den grond uitstekende fortén. Het bouwen van fortén die boven den grond uitsteken, zeide mij een genie-officier, is het geven van schietdoelen voor de tegenpartij. 't Was gebleken, dat goed aangelegde aardwerken beter waren en ook goedkooper dan gewapende betonfortén. De taaie grond is een beter verdedigingsmiddel dan het hardste cement of staal.

Na aldus met rondzien en luisteren den tijd te hebben doorgebracht, werd ik naar de loopgraaf geleid; men bracht mij in het gedeelte waar de wachtcommandant, met zijn kleinen staf is ingericht. De aarden wanden waren met ijzeren platen beschoten, en om het wat gezelliger te maken, had men allerhande illustraties tegen de muren gehecht. Natuurlijk waren de portretten van het Koningspaar te vinden tegenover den ingang. De ernstige, doch goedhartige gelaatstreken van Koning Albert vielen onmiddellijk bij het binnentreden op, wijl de stralen eener carbidlamp het geheele vertrek verlichtten. Natuurlijk ontbreken evenmin de portretten van de generaals Leman en Joffre. Zelfs burgemeester Max hing er.

Een juichkreet ging er op, toen ik een pakje thee, eenige citroenen, een zakje suikerklontjes en vooral een pakje Hollandsche tabak te voorschijn haalde. Dat was hier een ongekende weelde. Een ketel, die natuurlijk uit de puinhoopen was gezocht, werd nu op een kacheltje gezet, en men zou nu toch eens thee zetten. Doch daarmee belastte ik mij liever zelf, omdat ik uit ervaring weet dat ze dan naar mijn smaak is. Zoo zouden we 't ons dus zoo gezellig mogelijk maken.

Intusschen kreeg ik allerlei geschiedenissen te hooren die stof zouden geven voor menigen brief. Zoo vernam ik allereerst dat de Duitschers nu sedert kort waren begonnen de loopgraven hunner tegenpartij met brandende benzine te bespuiten. Voorheen stelden ze zich tevreden met het verbranden van hun eigen dooden, nu beproeven ze de levende tegenstanders te dooden.

Ik schreef reeds eerder, dat men hier telkens wat nieuws beleefde op het gebied van dood en vernieling. 't Spreekt vanzelf dat zulk gedoe weer tegenmiddelen uitlokt. Ik had intusschen de thee gereed, en nu werd ze in allerhande drinkgerei uitgeschonken. Al wie er buiten gemist kon worden, werd binnengeropen om een bakje te halen. Den anderen werd 't gebracht.

Nu kwam men gezellig bij elkaar zitten, we waren juist met een dozijn bijeen. De helft was reeds oudgedienden, d.w.z. ze waren van 't begin van den oorlog af in functie. Drie van hen behoorden reeds voordien tot het staande leger, als beroepsoldaten. Dat waren natuurlijk gegradueerden. Ze hadden heel veel meegemaakt. Een ervan was o.a. bij den strijd in Luik geweest. Hij vertelde met hoe groot vertrouwen men aldaar rekende op de forten. Men meende na de eerste dagen stellig dat de Duitschers er niet zouden doorkomen. Zooveel te grooter was de teleurstelling, toen het Deutsche zware geschut, het eene fort na het andere in elkaar geschoten had.

Toen begonnen deskundigen reeds te twifelen aan de onneembaarheid van Antwerpen. Men had toch hier de verschrikkelijke uitwerking van het moderne vestinggeschut gezien. Doch wat kon men doen? Daarbij kwam het gerucht van het gebeurde met de bevolking te Visé en elders. Men was wanhopig verbitterd op de Duitschers. Van Fransche hulp was, verzekerde mijn zegsman, toen volstrekt geen sprake. Alles moest men alleen opknappen. Na den val van Luik trokken de meesten af. Dit wil zeggen, nadat de forten in puin waren geschoten, had een groot deel der bezetting zich weten te redden door de vlucht. Toch vielen er nog velen in handen der Duitschers.

De verteller zelf had zich langs omwegen naar Antwerpen begeven. Door de verrassing was men wel iets in de war. En het feit dat de Duitschers plots met een zeer groote macht binnenvielen, gaf voedsel aan het vermoeden, dat ze door Ho1land waren gekomen. Nu wist men wel beter: 'De Ollanders? Ons menschen waren al dood geweest als gullie ons nie eten hadden gegeven.' Ik bemerkte met genoegen dat de waarheid nu toch overal doordrong. Het

verhaal ging verder over de voorbereiding der verdediging van de vesting Antwerpen. Doch over wat volgde, hoop ik morgen te vertellen. Want aanstonds gaat er een goede geest van hier, die mijn blaadjes kan meenemen.

Bron geciteerd van: <https://wereldoorlog1418.nl/ooggetuigen-eerste-wereldoorlog/samson-nacht-loopgraven.html>

Bronnen: Frans

Dagboekfragmenten: twee Franse soldaten

Bron 1

Uit het dagboek van Henri Desagneaux
Franse soldaat

We leven in de aarde, onze kleding zit onder een dikke laag grond. We hebben overal jeuk, in onze schoenen, in onze broek, onder ons hemd. We kunnen geen enkel moment indutten. Zelfs als de geweren zwijgen, blijft het ongedierte kruipen.
We zijn verschrikkelijk vuil.
Mijn baard staat al vijftien dagen en ik heb de afgelopen achttien dagen mijn schoenen niet meer uit gedaan of schoon ondergoed aangetrokken.
We hebben geen water om ons te wassen, alleen maar modder om ons heen.

Bron 2

Charles Delvert
Franse soldaat

Lichten uit. Nu zijn de ratten en luizen de baas.
Je hoort de ratten knagen, rennen, springen, terwijl ze achter de golfplaten van het schuilhol hun piepgeluid laten horen.
De luidruchtige bezigheden van de beesten houden nooit op.
Ik ben er voortdurend op bedacht dat er een op mijn neus terecht zal komen.
Het is bijna onmogelijk een oog dicht te doen.
Tegen middernacht begin ik in te dutten.
Maar even later zit ik recht overeind.
Ik hoor een verschrikkelijk lawaai.
Het geknetter van geweren.
De moffen doen waarschijnlijk weer een aanval.
Alles staat te trillen. Iedereen schiet aan één stuk door.
Om drie uur nachts wordt het langzamerhand rustiger.
Ik zak nog maar weer even weg, mijn dienst begint om zes uur.

Bron: Lespakket Pascal Penta - pp-presentatie,
<https://studylibnl.com/doc/1305474/lespakket-pascal-penta---pp-presentatie>